

COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNDE YÖNETİM SÜREÇLERİ İLE İLGİLİ MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

EXAMINATION OF ARTICLES ON MANAGEMENT PROCESSES BY THE METHOD OF BIBLIOMETRIC ANALYSIS DURING THE COVID-19 PANDEMIC PERIOD

Yeter DEMİR USLU¹, Yasemin HANCIOĞLU²

1. Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, yuslu@medipol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8529-6466>
2. Doç. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, yaseminhancioglu@odu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6337-1314>

Makale Türü Article Type
Araştırma Makalesi Research Article

Başvuru Tarihi Application Date
06.12.2021 12.06.2021

Yayına Kabul Tarihi Admission Date
26.10.2022 10.26.2022

DOI
<https://doi.org/10.30798/makuiibf.1033332>

Öz

COVID-19 pandemi süreciyle birlikte karantina ve tecrit prosedürleri, koruyucu sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri ve temel sağlık hizmetlerinin sektöre uğramaması, sağlık sistemlerinin öncelikli amaçlarından biri haline gelmiştir. Sağlık sistemlerinin yeni duruma adapte olarak hızlı ve etkili bir şekilde organize edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. COVID-19'un hızla değişen doğası, sağlık kuruluşlarının stratejilerini nasıl oluşturduğu, süreci nasıl organize ettiği ve yönettiği konusunda yeniden değerlendirme yapmayı beraberinde getirmiştir. Çalışmanın amacı, COVID-19 yönetim süreçlerini ele alan makalelerin belirlenen kriterlere göre bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesidir. 81 makale, ülke, yayın yılı ve ayı, yazar sayıları, araştırma yöntemleri, çalışma alanları, ele alınan konular ve tanımlayıcı özellikler kriterlerine göre grafik ve tablolarla analiz edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde, makalelerin en fazla yayımlandığı ülkenin Türkiye (%49,38) olduğu, makalelerin %85,19'unun çok yazarlı olduğu, %62,96'sının derleme olduğu, çalışma alanlarının bölge, ülke, gelişmişlik düzeyi, çeşitli kurumlar, hastalar, sektörler, yazınlar olduğu, çalışma konularında ise daha fazla ele alınanların ise yönetim süreçleri, insan kaynakları yönetimi, kriz yönetimi, risk yönetimi, atık yönetimi olduğu görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarının bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, COVID-19, Yönetim Süreçleri, Sağlık Yönetimi.

Abstract

With the COVID-19 pandemic process, quarantine and isolation procedures, preventive health services, therapeutic health services and basic health services have become one of the priority objectives of health systems. The necessity of organizing health systems quickly and effectively by adapting to the new situation has emerged. The rapidly changing nature of COVID-19 has led to a reassessment of how healthcare organizations create their strategies, organize and manage the process. The aim of the study is to examine the articles dealing with COVID-19 management processes by the bibliometric analysis method according to the determined criteria. The 81 articles were analyzed with graphs and tables according to the criteria of country, year and month of publication, number of authors, research methods, fields of study, topics covered and descriptive characteristics. When the analysis results are examined, it is seen that the country in which the articles are published the most is Turkey (49.38%), 85.19% of the articles are multi-authored, 62.96% of them are compilations, the study areas are region, country, development level, various institutions, On the other hand, it is seen that the subjects that are discussed more in the study subjects such as patients, sectors, and literature are management processes, human resources management, crisis management, risk management, and waste management. It is thought that the results of the study will guide the subsequent studies.

Keywords: Bibliometric Analysis, COVID-19, Management Processes, Health Management.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem

The rapidly changing nature of COVID-19 has led to a reassessment of how healthcare organizations create their strategies, organize and manage the process. In this case, it is necessary to examine the articles addressing the management processes during the COVID-19 period on the basis of various criteria, to identify deficiencies in the field and to contribute to the scientific field.

Research Questions

How are the 81 articles evaluated in the study distributed according to the country of the journal to which the article is published, the year and month of publication, author numbers, research methods used, management process of publications scanned with the keyword COVID-19 related subject areas, descriptive characteristics of research related to health management?

Literature Review

With the COVID-19 pandemic, collapses have occurred in the health systems of countries. The sudden application of many patients to health units has created problems in the health systems of countries. The COVID-19 pandemic has created unexpected needs in health applications such as financing, personnel, equipment and crisis management, and the importance of health authorities, that is, effective managers and management, has emerged for the effective management of these processes (Vaccaro, Getz, Cohen, Cole, Donnally, 2020). Many studies have been carried out in the academic community in the name of effectiveness in combating the epidemic. Thanks to this, a serious contribution has been made to the struggle in many ways. In the study of Zayim Gedik, Yalçınkaya and Yalçınkaya (2020), publications during the pandemic period were examined by the method of bibliometric analysis. As a result of the analysis, it was noted that the United States contributed the most to the pandemic process with the largest number of publications, and the most publications were produced in the type of article in order to ensure faster dissemination of scientific information. In the study of Yıldırım and Ertem (2020), it is aimed to systematically examine national and international publications related to Covid-19. The English literature was searched with the keywords determined between 1 December 2019 and 24 May 2020. Screening reports were presented in the form of the general characteristics of the studies in the first stage and the contents of the randomized controlled studies in the second stage. Subject contents of 101 nursing publications included in the systematic review were examined. In 8 randomized controlled studies, it is in the low-risk category in the cohort study quality review. In the study of Seyhan and Öztürk (2021), studies titled Covid-19 were examined with bibliometric analysis with the help of visual mapping techniques. In 2019, 2020, 52305 publications with the title of Covid-19 were reached. As a result of the analysis, the countries that broadcast the most about Covid-19 were determined as America, China and Turkey in 13th place, respectively. 95.2% of the publications are in English. Most publications were made in the field of Internal Medicine. The most published author is Wang Y. In the study of Arslan Çilhoroz, Çilhoroz and Bozdemir (2021), it was

aimed to systematically analyze the studies conducted on Covid-19 according to the science mapping technique. 10746 publications have been reached from Scopus, Web of Science and Pubmed databases. As a result of the analysis, it was noted that the country with the largest number of contributors is China, the journal “The Lancet”.

Methodology

In the study, it is aimed to systematically examine the articles addressing the management processes implemented and required to be implemented during the COVID-19 pandemic and to evaluate them using the bibliometric analysis method. Studies in the literature on COVID-19 management processes have been identified using the keywords “COVID-19 and management processes”, “COVID-19 pandemic management”, “COVID-19 and management”. In order to access all the studies, electronic databases of Google Scholar, TÜBİTAK ULAKBİM, Academia, ScienceDirect, EBSCO, ASOS were searched. The articles identified afterward were eliminated in line with the criteria determined by the authors (duplicate publications, publications whose full text could not be accessed, publications not related to health management during the COVID-19 pandemic process). It has been determined that there are 81 articles on COVID-19 management processes until December 2021. In the analysis of the data, the bibliometric analysis method was used.

Results and Conclusions

The findings determined according to the results of the analysis can be stated as follows: When the journals in which the analyzed articles are published are analyzed, 49.38% Turkey, 9.88% England, 9.88% America, 7.41% China, 2.47% India, 2.47% Saudi Arabia, 2% .47 Taiwan, 1.23% South Korea, 1.23% Brazil, 1.23% Indonesia, 1.23% Pakistan, 1.23% Czechia, 1.23% Sweden, 1.23% Japan, 1%, 23 Spain, 1.23% Bangladesh, 1.23% Denmark, 1.23% Australia, 1.23% Israel, 1.23% Netherlands. It is seen that the number of articles on COVID-19 management processes increased in 2021 compared to 2020. There is an increase of approximately 38% between 2020-2021. It is seen that the highest number of publications for 2020 were published in May with a rate of 23.53%, and for 2021 with a rate of 12.76% in May and June. It was determined that 85.19% of the articles had multiple authors. The number of authors with the highest percentage in the reviewed articles is studies with two authors (25.93%). It is seen that 62.96% of the articles examined within the scope of the study were review articles and 37.04% were research articles. Qualitative research was used in 30%, quantitative research in 13.3%, and mixed research methods in 50% of the research articles. It is seen that the issues of COVID-19 management processes are discussed in many different fields of study. It can be said that the level of development, comparisons between regions and countries, individuals in different disease categories, hospitals and their units, various institutions and organizations, sectors and businesses are preferred as the field of study. In the articles on management processes, it is seen that the issues of crisis management, patient management, treatment and care management, waste management, human resources management, risk management, health management models are also discussed, while focusing more on

how the COVID-19 pandemic process should be managed. In the 81 articles examined, it is seen that the rate of overlap between the aim of the study and the result of the study is 100%. Since the sample also includes clinical trials, recommendations can be categorized as practice and research (71.6% for practice, 20.98% for research). It is seen that 7.41% of the articles examined did not offer any suggestions. It is thought that this study will benefit researchers who want to study management processes during the COVID-19 pandemic period, and the results obtained are important in terms of giving an idea.

1. GİRİŞ

İlk olarak dünyada Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinde arka arkaya açıklanamayan zatürre vakaları meydana gelmeye başladı. Çin bilim adamları virüsü hasta örneklerinden izole ederek gen dizilimini 10 Ocak 2020'de tamamladı. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) virüsü 11 Ocak 2020'de yeni koronavirüs COVID-19 (2019-nCoV) olarak adlandırdı. COVID-19 oldukça bulaşıcı olduğu için Çin başta olmak üzere önce Avrupa, ardından tüm dünyayı kısa sürede etkisi altına aldı. European Centre for Disease Prevention and Control'un (ECDC) yaptığı açıklamada hastalığın son derece bulaşıcı bir özellik taşıdığı, ölüme neden olabileceği ve hastaların bir kısmında asemptomatik seyrettiğinin görüldüğü belirtilmiştir (ECDC, 2020).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) pandemiyi “yeni bir hastalığın dünya çapında yayılması” olarak belirtmektedir. Pandeminin etkisi birçok nedene bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Virüsün yayılma hızına, nüfusun bağışıklık yapısına, toplumların kendi arasındaki ilişkilerinin düzeyine ve sağlık sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Pandemi toplumun tamamı üzerinde etkili olmaktadır. Bu etkilere sağlık, ekonomi, sosyo-kültürel alandaki faaliyetler örnek olarak verilebilir (Kelly, 2011).

Günümüzde tüm dünyada etkisini ciddi şekilde sürdüren COVID-19 pandemi sürecinin özellikle sağlık örgütleri ve yönetim açısından ele alınması gerekmektedir. Bu kriz dönemini her devlet kendi sağlık sistemi içerisinde yönetmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı sağlık sistemlerinin yeterliliği kapsamında pandeminin seyri de devletler arasında değişiklik göstermektedir. COVID-19'un insandan insana bulaşımın damlacıklar veya yakın temas yoluyla yayıldığı bilinmektedir. Virüsün bulaşmasını azaltmak için en önemli unsurlar; erken teşhis, sosyal mesafeyi korumak ve izolasyondur. Bazı devletlerin durumu oldukça ciddiye alıp acil bir şekilde katı kurallar uygulayarak tedbirler alması sonucunda pandemi daha erken kontrol altına alınmıştır, bazı devletler ise acil ve sert tedbirler almadığı için büyük kayıplar vermektedir. Bu sebeple pandemi süreçlerinde salgın yönetiminde kısa, orta ve uzun vadede tedbirlerin alınması ve sıkı bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışma, COVID-19 pandemi döneminde uygulanan ve uygulanması gereken yönetim süreçlerini ele alan araştırmaları sistematik bir şekilde incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu özellikteki çalışmalar ile araştırma gerçekleştirilen alanlarda daha önce çalışma yapılmamış konuların tespit edilmesi, alandaki eksikliklerin ortaya konulması ve bilimsel alana yönelik katkıda bulunulması hedeflenmektedir (Öztutgan, 2016). Alan yazında “COVID-19 Yönetim Süreçleri” konusu ile ilgili çalışmaların incelendiği benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda çalışmanın özgün bir nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Pandemi döneminde yönetim süreçlerini ele alan çalışmaların incelenmesi ve hangi konuların öne çıktığının tespit edilmesi sağlık sisteminin etkililiğinin sağlanması, bu etkililiğin sağlanmasında yönetim fonksiyonunun öneminin, sürekliliğinin ve zorunluluğunun anlaşılması ve sağlık yöneticilerinin COVID-19 Pandemi döneminde benimsedikleri stratejilerin

anlaşılması ve gelecekte benzer bir durum ile karşılaşıldığında bir strateji haritası ve öngörü programının oluşturulabilmesi adına önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın temel soruları;

1. COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri ile ilgili makalelerin yayınlandığı dergiler en çok hangi ülkelere aittir?
2. COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri ile ilgili yayınlanan makaleler en çok kaç yazarlıdır?
3. COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri ile ilgili yayınlanan makalelerde en fazla hangi araştırma yöntemleri kullanılmıştır?
4. COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri ile ilgili yayınlanan makaleler hangi çalışma alanlarını kapsamaktadır?
5. COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri ile ilgili yayınlanan makaleler en fazla hangi çalışma konularını içermektedir? şeklindedir.

Çalışmada bu doğrultuda bir inceleme yapılması ve öneriler sunulması çalışmanın literatüre temel katkısını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda kuramsal çerçeve bağlamında pandemi kavramının tanımı, ülkeler üzerinde demografik, sosyolojik ve ekonomik etkileri görülen pandemi vakaları, COVID-19 pandemisi, pandemi süreci ve yönetim süreci uygulamalarının önemi ele alınacaktır. Daha sonra COVID-19 pandemisi sırasında uygulanan ve uygulanması gereken yönetim süreçlerini ele alan makalelerin; makalenin yayınlandığı derginin ait olduğu ülke, yayın yılı ve ayına, yazar sayılarına, kullanılan araştırma yöntemlerine, yönetim süreci anahtar kelimesiyle taranan makalelerin COVID-19 ile ilgili konu alanlarına ve sağlık yönetimi ile ilgili araştırmaların tanımlayıcı özelliklerine göre bibliyometrik analizine değinilecektir. Ardından, sonuç ve öneriler kısmı ile çalışma sonlandırılacaktır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bulaşıcı hastalıklar insanlık tarihi boyunca çok büyük sorunları meydana getirmiş olup mikroorganizmalar, mikrobiyolojinin gelişimine kadar insanlar için gizli tehdit oluşturmuşlardır. Bulaşıcı hastalık; virüs, bakteri, parazit ve mantar gibi özel bir enfeksiyon ajanının bir kaynaktan bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak geçmesi ile oluşan toplumsal sağlık sorunu olarak tanımlanmaktadır. Bulaşıcı hastalıklar türlerine göre değişiklikler göstererek farklı şekillerde bulaş gösterebilirler. COVID-19 gibi damlacık yoluyla bulaşabilen bulaşıcı hastalıklar çok büyük toplumsal sorunlara neden olmaktadır (İşlek vd., 2020).

Pandemi; bir enfeksiyon etkeninin veya hastalığın farklı kıtalarda, ülkelerde hatta tüm dünyada yayılım göstermesidir. Başta ülkede yaşayan insanlar olmak üzere yaşadıkları ülkeyi, yaşadıkları kıtayı bazen de insanlığın yer aldığı tüm dünyayı tesiri altına alabilen salgın biçimi olarak ifade edilebilir. Pandemi birçok insana bulaş özelliği gösterebilir ve insanların ölümlerine de neden olabilmektedir

(Samal ve Scholar, 2014). Başka bir ifade ile pandemi; bir hastalık etkeninin endemik olarak yerleştiği ya da epidemiyaptığı bölgeden dışarı çıkarak beklenmeyen boyutlarda ve kıtalararası yayılım göstererek salgına neden olması olarak da açıklanmaktadır (Aksakoğlu, 2008). Salgını tanımlamak gerekir ise bir hastalığın veya sağlıkla ilişkili çok özel bir durumun belirli bir bölgede veya toplulukta bulaş göstererek kısa bir sürede hızlı bir şekilde çok fazla kişide görülmesidir (SB, 2018).

Dünya tarihinde ülkelere sosyolojik, ekonomik ve demografik olarak etkilerini gösteren, dramatik sonuçlara neden olan çeşitli pandemi vakalarının olduğunu görmekteyiz. 14. Yüzyıl Veba Pandemisi, 1847-1848 Kolera Pandemisi, 20. yüzyılda tüm dünyayı etkileyen İnfluenza pandemileri (İspanyol, Asya, Hong Kong ve sonucusu Domuz Gribi), SARS ve MERS Pandemileri dünyayı etkileyen pandemi örnekleridir. Koronavirüs pandemileri incelendiğinde ilk olarak 2003 yılında SARS salgının etkeni olarak SARS- COV-1, 2012 yılında en ölümcül koronavirüs olarak bilinen MERS-COV ve son olarak 2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde tanımlanmış ve hala etkisini sürdüren SARS-COV-2 COVID-19 (Coronavirus Disease 2019) olduğu görülmektedir (Knapp, 2020).

COVID-19, 11 Mart 2020 tarihi itibariyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından küresel salgın yani pandemi olarak kabul edilmiştir. Çeşitli hayvanlar koronavirüs ve benzer virüslerin doğal konakçıları olarak kabul edilmekte olup bulaşta kritik bir rol oynadıkları bilinmektedir. Genetik analizler sonucunda yarasaların COVID-19'un en büyük kaynağı olduğu tahmin edilmekte olup, virüsün direkt olarak yarasalardan mı yoksa ara konakçılardan mı bulaştığından emin olmak için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (Lam, vd., 2020).

COVID-19 pandemisi ile birlikte ülkelerin sağlık sistemlerinde çöküşler meydana gelmiştir. Çok sayıda hastanın bir anda sağlık birimlerine başvurması ülkelerin sağlık sistemlerinde sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. COVID-19 pandemisi sağlık uygulamaları kapsamında personel, finansman, ekipman ve kriz yönetimi gibi konularda beklenmedik ihtiyaçlar doğurmuş olup bu süreçlerin etkili bir şekilde yönetilmesi için sağlık otoritelerinin yani etkili yönetici ve yönetimlerin önemi ortaya çıkmıştır (Vaccaro, vd., 2020).

Yönetim kavramı genel bir ifade ile idare ve sevk olarak açıklanmaktadır. Bir amaca yöneltilen faaliyeti sevk, bir amaca yöneltilen faaliyetin mevcut imkan ve şartlar doğrultusunda sonuçlandırılmasına da idare denilmektedir (Sözen, 2003). Yönetim; bilgi ve anlayış çerçevesinde karar vererek, organizasyonun amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olan uygulamalara yönelme, ulaşma amacıyla oluşturulan bütün organizasyonel sistem unsularını uygun bağlantı süreçleriyle birbirine bağlayan ve birleştiren bir güç olarak tanımlanmaktadır (Ak, 1990). Yönetimin başarılı olabilmesi için belirli faaliyetlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu faaliyetler yönetimin fonksiyonları, görevleri veya yönetim süreci olarak adlandırılmaktadır. Yönetim fonksiyonları planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon (eşgüdümleme) ve denetleme faaliyetlerinden oluşmaktadır (Eryılmaz, 2002). Yönetim

fonksiyonlarından biri ihmal edilmeden eksiksiz olarak sıralı bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde biri diğerinin aksamasına neden olur ve yönetim sürecini olumsuz olarak etkiler.

Sağlık yönetimi; toplum sağlığının korunması öncelikli olarak, insan hayatı için sorun oluşturabilecek, milli ekonomi ve beşeri güç üzerinde etkisi olacak hastalıkların tetkik ve tedavisi, gerekli mevzuatın hazırlanması, sağlık sorunları için plan ve programların oluşturulması, sağlık hizmetleri çeşitlerine göre araştırmalar gerçekleştirilerek ihtiyaç doğrultusunda personel yetiştirilmesi, sağlığın elde edilmesi için belirtilen bütün faaliyetlerin yönetimidir. İnsan sağlığını korumak için beden ve akıl sağlığı kabiliyetlerini arttırmak amacıyla bireylere bilgi verilmesi, bulaşıcı hastalıklardan korunmak için tedbirler alınması, hastalıkların erken teşhis ve tedavisi amacıyla hekim ve hemşire hizmeti sunulması sağlık yönetiminin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Sağlık yönetiminde birincil, ikincil ve üçüncül basamak sağlık hizmetlerinin planlanması, örgütlenmesi, yönetilmesi, hizmetlerin sonuçlarının denetlenmesi ve değerlendirilerek gerekirse tekrar planlama yapılması gerekmektedir (Şahin, vd., 2000).

Türkiye İş Kurumu, sağlık yöneticisini; “Hastanedeki çalışmaların düzenlenmesini ve yürütülmesini sağlayan, bölümlere gerekli olan personel, araç ve gereci temin eden, bütçenin hazırlanmasını ve hasta bakım hizmet ücretlerinin hesaplanmasını sağlayan sorumlu kişi” şeklinde tanımlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin kendine has özellikleri sebebiyle sağlık yöneticileri, genel yöneticilerden ayrılmaktadır. Sağlık yöneticilerinin yönetsel bilgi, beceri, karar alma kabiliyetleri kadar, sağlık hizmetleri ve sağlık sistemi ile ilgili konularda da bilgi ve deneyime sahip olmaları gerekmektedir (Akbulut, 2012).

Sağlık yöneticisi; sağlık örgütlerinin kuruluş ve görev kanunlarında yer alan amaçların gerçekleştirilmesi, belirtilen hedeflere ulaşmak için eldeki olanakların ekonomik biçimde ve rasyonel olarak kullanılmasının sağlanması, mevcut örgüt planlanmasının yapılması, yeterli sayıda eleman sağlanması gibi süreçlerin yönetim ve denetimini yapmaktadır. Sağlık yöneticisi hedeflere ulaşabilmek için gelecekte karşılaşılabilecek beklenen muhtemel sorunları önceden tahmin etmeli, uygulanması mümkün olan kararların alınmasını sağlamalı, işin tamamlanması için gerekli zaman değerlendirmesini yapmalıdır. Sağlık yöneticiliği; ilgililerle sürekli iletişim kuran, sonuçlarının etkili olması için doğru kararlar veren, çalışanları cesaretlendirerek onları hizmete teşvik eden gerekli durumlarda ödüllendirerek davranış ve becerilerini geliştirmesine katkıda bulunan bir yöneticiliktir (Çamcı, 2007).

Sağlık otoriteleri ülkenin sağlıkla ilgili politikalarını belirleyen, yöneten sorumlu birim ve sorumlu yöneticilerdir. Pandemi sürecinde sağlık otoritesi bütün sağlık çalışanlarının organize edilmesi, pandemi süreçlerinin takibinin yapılması, sonuçlarının incelenip değerlendirilerek verilerin halkla paylaşılması, gerekli uyarıların gerçekleştirilmesi ve bununla ilgili çalışmaların yapılması, hastalıkla ilgili tetkik, tedavi ve süreç kontrolü yönetimi gibi alanları başarılı şekilde yürütmek ile görevlidir. Pandemi sürecinde oluşabilecek olumsuzluklar sağlık sistemini, insan sağlığını ve insan hayatını

etkileyeceğinden, sağlık otoriteleri tarafından dikkatli bir şekilde takip edilmekte ve değerlendirilmektedir (Yücesan ve Özkan, 2020).

Sağlık otoriteleri pandemi yönetiminde uluslararası kuruluşlar ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ile bilgi alışverişinde bulunarak ortak eylem planları hazırlamaktadır. Pandemi süreciyle birlikte koruyucu sağlık hizmetleri, temel sağlık hizmetleri, tedavi edici sağlık hizmetleri, tecrit ve karantina prosedürleri sağlık sisteminin sektöre uğramaması için hızlı ve etkili bir şekilde organize edilmelidir. Bu gibi durumlarda alt yapının, maddi kaynakların ve personel kaynaklarının daha iyi yönetilmesi gerekmektedir (Javaid, vd., 2020).

Sağlık kurumlarında hasta bakım hizmetleri, hasta ve çalışan güvenliği, idari süreçler ve enfeksiyon kontrol süreçleri özellikle ele alınması gereken konuların başında gelir. Kurumların daha önce pandemi süreçleri yönetimlerinde kalite ve akreditasyona yönelik geliştirdikleri çalışmalar kurumlara yönetim süreçlerinde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Akreditasyonların temel amacı hastaların güvenilir sağlık hizmetleri almaları ve sağlık çalışanlarının da güvenilir bir ortamda sağlık hizmeti sunumunu gerçekleştirmeleridir (Kavak, 2018).

COVID-19 pandemisinde ülkelerin aldığı önlemler ve geliştirdiği politikalar değişiklik gösterebilmektedir. Ülkelerin sağlık otoritelerinin aldığı önlemlerin zamanlaması, kapsamı ve dolayısıyla etkisi birbirinden farklı olmaktadır. Alınan önlemleri özetlemek gerekirse ilk grupta salgının yayılımını yavaşlatmak amacıyla zorunlu tutulan maske kullanımı, sosyal mesafe kuralı, semptomu veya temaslı olan herkese test yaptırmak, takip sisteminin kurulması ve sürveyansın yani pandeminin neden olabileceği zararı tahmin ederek en aza indirmeye çalışmak maddeleri sayılabilir. İkinci grupta öncelikle yurt dışı ve yurt içi seyahat kısıtlaması getirmek, sosyal faaliyetlerin iptal edilmesi yer alırken; üçüncü grupta da okulların geçici kapatılarak eğitimlerin online olarak devam ettirilmesi ve sokağa çıkma kısıtlamasının uygulanması yer almaktadır. Dördüncü grupta ise ülkelerin sağlık sistemlerinin çökmemesi ve kapasitelerini korumak ve geliştirmek için sağlık sistemine yönelik özel tedbirler yer alır. Dört grup şeklinde değerlendirilen bu önlemler; zamanlama, kapsam ve etki büyüklüğü bakımından ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir (Puevo, 2020).

COVID-19 salgını hükümetleri; sağlık otoritelerini, sağlık yöneticilerini salgını kontrol altına almak için ve sağlık sistemi üzerinde oluşturduğu baskıyı en aza indirmek ve zamana yayarak hafifletmek amacıyla çeşitli önlemler almaya zorlamıştır. Küresel ve bölgesel trafiğe açık, merkezi konumda bulunan, eğitim, turizm ve ticaret merkezi olan şehir ve ülkelerde salgının daha hızlı yayılım gösterdiği bilinmektedir. Önlemlerin doğru zamanda hayata geçmesi, teknolojinin doğru kullanımı, demografik yapı ve sağlık sistemi kapasitesi süreci etkileyen diğer etmenlerdir. COVID-19 pandemi yönetiminde Almanya, Güney Kore, Singapur ve Tayvan gibi ülkeler örnek gösterilmektedir. İtalya, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde salgının yayılma hızının ve ölüm oranının diğer ülkelere oranla başı çektiği görülmüştür. Asya ülkelerinin ise salgınla mücadelelerde daha önce edindikleri

tecrübelerden yararlandıkları belirtilmiştir. Türkiye’de COVID-19 pandemi yönetimi diğer ülkelerde olduğu gibi sınırlandırma önlemleri ve karantina uygulamaları, seyahat yasakları ve iller arası ulaşım kısıtlamaları, okulların ve üniversitelerin kapatılarak eğitimlerin uzaktan eğitim olarak devam etmesi, halka açık etkinliklerin iptali ve mali tedbirler gibi başlıklar altında sürdürülmektedir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada COVID-19 pandemisi sırasında uygulanan ve uygulanması gereken yönetim süreçlerini ele alan makalelerin sistematik bir şekilde incelenmesi ve bibliyometrik analiz yöntemiyle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. COVID-19 Yönetim süreçleri ile ilgili literatürde yer alan araştırmalar “COVID-19 and management processes”, “COVID-19 pandemic management”, “COVID-19 and management”, “COVID-19 ve yönetim süreçleri”, “COVID-19 pandemi yönetimi”, “COVID-19 ve yönetim” anahtar sözcükleri kullanılarak tespit edilmiştir. Çalışmada belirlenen sözcük grupları araştırmaya dahil edilen makalelerin başlıkları, özetleri ve anahtar kelimeleri kapsamında taranmıştır. Çalışmaların tümüne ulaşabilmek için Google Scholar, TÜBİTAK ULAKBİM, Academia, Science Direct, EBSCO, ASOS elektronik veri tabanları taranmıştır. Sonrasında tespit edilen makaleler yazarlar tarafından belirlenen kriterler (mükerrer yayınlar, tam metnine erişilemeyen yayınlar, COVID-19 pandemi sürecinde sağlık yönetimi ile ilgili olmayan yayınlar) doğrultusunda elenmiştir. COVID-19 yönetim süreçleri ile ilgili pandeminin başlangıcı Mart 2020 ve Aralık 2021 tarihleri arasında 81 makale olduğu belirlenmiştir. Verilerin analizinde, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik özellikteki çalışmalarla belirli zaman periyotlarıyla durumu tespit etmeye yönelik çalışma gerçekleştirilerek o bilim dalının zaman içerisinde gösterdiği eğilimi ve gelişimi göstermesi bakımından önemlidir (Üsdiken ve Pasadeos, 1993). Bibliyometrik analiz yöntemi alanla ilgili araştırmaların objektif olmasını sağlamakla birlikte yine araştırmacılara, diğer araştırmacıların çalıştığı konuları inceleme fırsatı vermektedir. Ayrıca alanda yapılan çalışmaların değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bibliyometrik yöntemlerle bilim haritalaması yapmak adına takip edilen aşamalar şu şekilde belirtilebilir (Zupic ve Cater, 2015):

- Araştırma tasarımı
- Bibliyometrik verilerin derlenmesi
- Analiz
- Görselleştirme
- Yorumlama

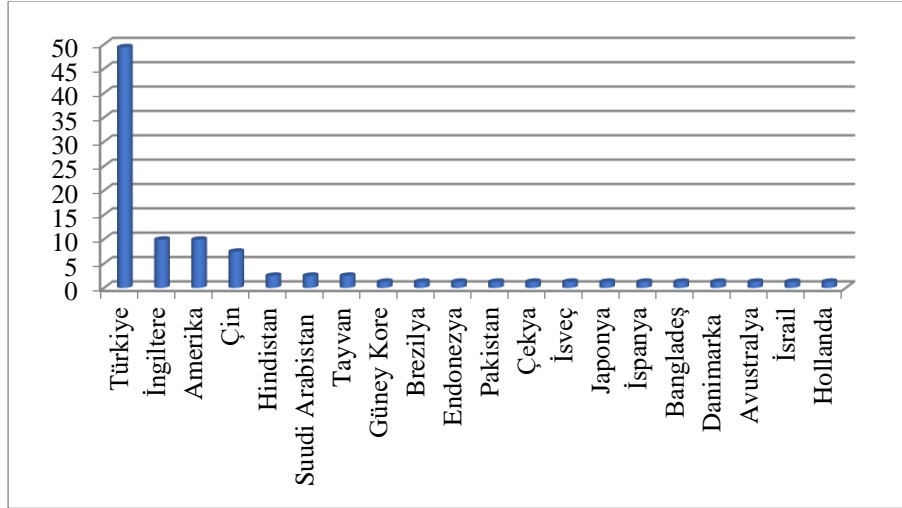
Bu kapsamda araştırmada değerlendirmeye alınan 81 makale, a) makalenin yayınlandığı derginin ait olduğu ülke, b) yayın yılı ve ayına, c) yazar sayılarına, d) kullanılan araştırma yöntemlerine, e) yönetim süreci anahtar kelimesiyle taranan makalelerin COVID-19 ile ilgili konu alanlarına göre, f)

sağlık yönetimi ile ilgili araştırmaların tanımlayıcı özelliklerine (makalenin adı, çalışmanın amacı, çalışmanın sonucu, öneriler) göre ele alınmıştır.

4. BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen 81 makalenin yayınlandığı derginin hangi ülkeye ait olduğuna dair dağılım, Şekil 1’de yer almaktadır.

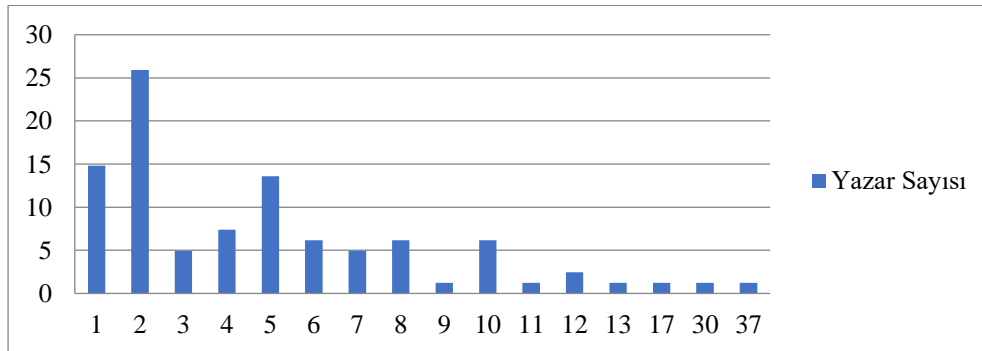
Şekil 1. Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Makalelerin Yayınlandığı Dergilerin Ünelere Göre Dağılımları (%)

Çalışma kapsamında değerlendirilen makalelerin yayınlandığı dergilerin hangi ülkelere ait olduğu yüzdesel olarak incelendiğinde; %49,38 Türkiye, %9,88 İngiltere, %9,88 Amerika, %7,41 Çin, %2,47 Hindistan, %2,47 Suudi Arabistan, %2,47 Tayvan, %1,23 Güney Kore, %1,23 Brezilya, %1,23 Endonezya, %1,23 Pakistan, %1,23 Çekya, %1,23 İsveç, %1,23 Japonya, %1,23 İspanya, %1,23 Bangladeş, %1,23 Danimarka, %1,23 Avustralya, %1,23 İsrail, %1,23 Hollanda olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında ele alınan makalelerin %49,38’nin dili Türkçe iken, %50,62’sinin dili İngilizcedir.

Çalışma kapsamında incelenen 81 makalenin yazar sayılarına göre dağılımı, Şekil 2’te yer almaktadır.

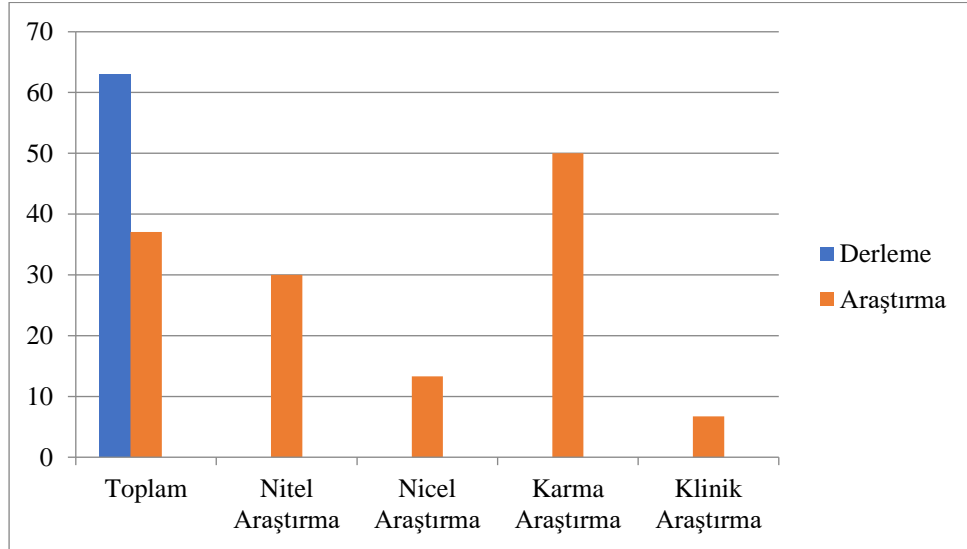
Şekil 2. Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Makalelerin Yazar Sayılarına Göre Dağılımları (%)

Çalışma kapsamında değerlendirilen makalelerin yazar sayıları incelendiğinde, tek yazarlı çalışmalar (%14,81) kadar birden fazla yazarlı çalışmalarda (%85,19) dikkat çekmektedir. İncelenen makalelerde yüzdesel orana en fazla sahip yazar sayısı iki yazarlı çalışmalardır (%25,93). Klinik araştırmaların da dahil olduğu bazı makalelerde ise yüzdesel olarak bu çalışmaların oranları az da olsa, yazar sayılarının 11-37 arasında değiştiği görülmektedir. Yazar sayısının fazla olması ve ekip çalışmasının ön plana çıkmasının nedeni, COVID-19 pandemi sürecinin farklı yönetim konuları ile ele alınarak etkili bir şekilde yönetilmesinin kritik öneme sahip olması şeklinde belirtilebilir. Yönetim süreçlerinde farklı uzmanlık alanları ve bakış açılarının bir araya getirilmesi sinerjik etki yaratarak sürecin daha etkili ve verimli yönetilmesini beraberinde getirecektir.

Çalışma kapsamında incelenen makalelerin araştırma yöntemlerine ilişkin değerlendirme Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3. Çalışma Kapsamında Değerlendirilen Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımları (%)

Çalışma kapsamında incelenen makalelerin %62,96'sının derleme makale, %37,04'ünün ise araştırma makalesi olduğu görülmektedir. Araştırma makalelerin %30'unda nitel araştırma, %13,3'ünde nicel araştırma, %50'sinde karma araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Derleme makalelerin oranının fazla olması, COVID-19 pandemi sürecinde sağlık kuruluşlarındaki yoğunluğun artmasından ve COVID-19'un insandan insana bulaşmasının damlacıklar veya yakın temas yoluyla yayıldığı bilindiğinden sahada araştırma yürütmenin getirdiği risklerden kaynaklı olabilir.

Yönetim süreçleri anahtar kelimesiyle taranan makalelerin COVID-19 ile ilgili çalışma alanları Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Yönetim süreçleri Anahtar Kelimesiyle Taranan Makalelerin COVID-19 ile İlgili Çalışma Alanları

Çalışma Alanları
Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, Avrupa Birliği ülkeleri, Dünya ve Türkiye karşılaştırmaları, Türkiye, Güney Kore, Brezilya, Endonezya, Hindistan, Yunanistan, Meksika, İzlanda, Yeni Zelanda, Singapur, Pekin
Acil ve ağır hastalar, kanser hastaları, erişkin hastalar, COVID-19 hastaları, karaciğer hastaları, diyabet hastaları, Parkinson hastaları, kronik hastalıklar, yenidoğan, hamileler,
Yoğun bakım üniteleri, acil servis, nefroloji klinikleri
Turizm işletmeleri, üniversiteler, belediyeler, eczaneler, sektörler (Türk sivil havacılık sektörü),
Ağız, diş ve çene cerrahisi, aile sağlığı hemşireliği, hemşirelik perspektifi, COVID-19'un klinik özellikleri, cerrahi süreçler, ilaçlar ve tedavi bilimi
Yönetim yazını, bibliyometrik analiz, sistematik derleme

*Benzer olduğu düşünülen çalışma alanları kategorilendirilerek aynı satırda sunulmuştur.

COVID-19 yönetim süreçleri konularının pek çok farklı çalışma alanında ele alındığı görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi, bölgeler ve ülkeler arasında karşılaştırmalar, farklı hastalık kategorilerindeki bireyler, hastaneler ve birimleri, çeşitli kurum ve kuruluşlar, sektörler ve işletmeler, yazıların çalışma alanı olarak tercih edildiği söylenebilir.

Tablo 2. Yönetim süreçleri Anahtar Kelimesiyle Taranan Makalelerin COVID-19 ile İlgili Çalışma Konuları (n=81)

Çalışma Konuları	Sayı	Yüzde
Enfeksiyon kontrol süreci	+++	3,71
COVID-19 yönetim süreçleri	+++++	28,41
İnsan kaynakları yönetimi	++	2,59
Gebelik ve doğum yönetimi	++++	4,94
Kriz yönetimi	+++++	6,19
Eğitim yönetimi	+	1,25
Anestezi yönetimi	+	1,25
Risk yönetimi	+++	3,71
Hemşirelik yönetimi	+++	3,71
Tedavi ve bakım yönetimi	+++++	6,19
Hasta yönetimi	+++++	6,19
Ameliyathane yönetimi	+	1,25
Havacılık yönetimi	+	1,25
Akut solunum sıkıntısı sendromu yönetimi	+	1,25
Hava yolu yönetimi	+	1,25
Şeker hastalığı yönetimi	+	1,25
İlaç yönetimi	+	1,25
Afet yönetimi	+	1,25
Atık yönetimi	+++++	7,41
Tedarik zinciri yönetimi	+	1,25
Dijital sağlık yönetimi süreçleri	+	1,25
Teşhis ve salgın yönetimi	++	2,59
Stres yönetimi	+	1,25
Hipertansiyon yönetimi	+	1,25
Sağlık yönetimi modelleri	+	1,25
Açık hava rekreasyon yönetimi	+	1,25
Acil durum yönetimi	++	2,59
Yutma işlevlerinin yönetimi	+	1,25
Laboratuvar yönetimi	+	1,25

Yönetim süreçleri ile ilgili makalelerde, daha çok COVID-19 pandemi sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiğine odaklanılmakla birlikte, kriz yönetimi, hasta yönetimi, tedavi ve bakım yönetimi, atık yönetimi, insan kaynakları yönetimi, risk yönetimi, sağlık yönetimi modelleri konularının da ele alındığı görülmektedir.

Sağlık yönetimi ile ilgili 10 makalenin tanımlayıcı özellikleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Sağlık Yönetimi ile İlgili Makalelerin Tanımlayıcı Özellikleri

Makalenin Başlığı	Çalışmanın Amacı	Çalışmanın Sonucu	Öneriler
Covid-19 ile Mücadelede İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalarında İhtiyaç Duyulan Aksiyonların Belirlenmesine Yönelik Örgütsel Müdahale Yöntemi Önerisi	Bir sağlık krizi olarak ele alınmakla birlikte, çalışma hayatı üzerinde de büyük etkisi olan ve bir kriz unsuru olarak değerlendirilen Covid-19 ile mücadele etmede insan kaynakları yönetimi uygulamalarında ihtiyaç duyulan faaliyetlerin belirlenmesine yardımcı olabilecek örgütsel müdahale yöntemi önerisi oluşturulmaya çalışılmaktadır.	Covid 19'un yaygın ve yıkıcı etkileriyle başa çıkmak, bunları bir fırsata çevirmek için katılımın yüksek olduğu, uygulamaya aktarılabilir, disiplinlerin dahil olduğu bir uygulamanın etkili sonuç vereceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda paydaşların sürece aktif olarak katıldığı bir örgütsel müdahale yöntemi önerilmektedir.	İnsan kaynakları yönetimi kapsamında ihtiyaç duyulabilecek uygulamaların belirlenmesinde etkili olacağı düşünülen bir örgütsel müdahale yöntemi önerilmiştir. Araştırmada, temelde örgütsel yönetim, çalışma ekonomisi insan kaynakları yönetimi, endüstri psikolojisi, iş sağlığı ve güvenliği disiplinlerinden meydana gelen araştırma ekibi ile, eylem programlarının hazırlanması, verilerin kendi disiplinleri çerçevesinde değerlendirilmesi ve bir bütün halinde sunulması önerilmektedir.
Covid-19 Salgınında Türkiye'de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C Sağlık Bakanlığı	Covid-19 küresel salgın döneminde Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı'nın gerçekleştirdiği kriz iletişimi uygulamaları Fink'in ortaya koyduğu kriz iletişiminin dört aşaması kapsamında değerlendirilmiş ve kriz yönetiminin nasıl gerçekleştirildiğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.	Türkiye, salgının başından itibaren kriz iletişimine ve yönetimine aktif bir şekilde kullanmıştır. Krizlerin derinleşmesine sebep olan inkar politikasını benimsemeyerek gerekli tedbirleri ilk vaka görülmeden önce erken dönemde almaya başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından yaklaşık bir ay önce Operasyon Merkezi ve Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Virüste etkili olan ilacın depolanması gerçekleştirilmiştir (1 milyon kutu Hidroksiklorokin). İlk vaka görülmeden önce virüsün etkilerinden korunmak amacıyla 14 kural bilgilendirmesi sağlanmıştır. Etkileri tahmin edilen daha fazla olan salgın döneminde gerçekleştirilen kriz yönetimi esnasında bazı hatalar da yapılmıştır. Salgının başlarında yurt dışından gelen kişilerin zamanından karantinaya dahil edilmesinde karşılaşılan ufak çaplı aksaklıklar, hafta sonu sokağa çıkma yasağı kararının yasağa üç saat kala geç saatlerde alınmış olması insanları hazırlıksız yakalamıştır. Bu durumun getirdiği panik nedeniyle toplumsal bir hareketlilik yaşanmıştır. Süreç genel olarak ele alındığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin sürdürmüş olduğu kriz iletişimi ve yönetimini başarılı olduğu belirtilebilir.	Krizlerin etkili yönetilmesinin kritik bir bileşeni de iletişim hızlı, doğru ve güvenli bir şekilde yürütülmesidir.
Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Süresince Alınan Önlemlerin Kriz Yönetimi Perspektifinden Değerlendirilmesi	Türk Hükümeti'nin Covid-19 krizi ile nasıl karşı karşıya kaldığı ve kriz dönemini nasıl yönettiği, kriz yönetim planında kullandığı yaklaşımlar incelenmektedir.	Türkiye ilk önce krizden kaçma yaklaşımını daha sonrada krizi çözme yaklaşımını uygulamıştır. Önceden gerekli önlemleri alan ve bununla birlikte doğru öngörülerde bulunan ülke yönetimi, krizin etkilerini minimum seviyede tutmayı başarmıştır. Ülkede salgının yayılma hızı geciktirilerek ve kontrol altına alınarak denge durumu korunmuştur. Krizden kaçma yaklaşımının izlendiği belirtilebilir. Daha sonra ise bilgiye erişimdeki etkililik, doğru teşhislerin konulması, destekleyici liderlik yaklaşımı benimsenmesi ile kriz süreci başarılı bir şekilde yönetilmiştir.	Çalışmada, ilerleyen zamanlarda Türkiye'deki kriz yönetimini ve benimsenen politikaları ele alan ampirik bi çalışma yapılmasının alana oldukça katkısı olacağı önerilmektedir. Bir kriz ne kadar etkili yönetilirse de, toplumun kriz yönetimi politikalarını nasıl algıladığı ve değerlendirdiği de oldukça önemlidir.

İşletmelerin İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları Üzerinde Covid-19 Pandemisinin Etkileri	Bu çalışma, Covid-19'un işletmelerdeki İKY uygulamaları üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.	İşletmelerin Covid-19 sürecine adapte olabilmek için çeşitli uygulamaları benimsediği, internet sistemlerinin uygulamalarda daha fazla kullanıldığı, iş güvenliği kapsamında sağlık ve hijyen kontrollerinin sıklaştırıldığı, kendi imkanları ve devletin sağladığı destekler ile çalışanlarına iş güvencesi sağladıkları sonuçlarına ulaşılmıştır.	Covid-19 sürecinde ülkelerin işletmelere ve vatandaşlara yönelik destekleri hem işletmelerin faaliyetlerine hem de vatandaşların sağlığına katkıda bulunmaktadır. Bu desteklerin hem moral hem de sağlık açısından etkili olduğu söylenebilir. Covid-19 pandemisi döneminde işletmelerin ortaya koyduğu ve yararlı olduğu düşünülen uygulamalar pandemiden sonra da devam ettirilmelidir. Covid-19'dan sonra normalleşme sürecine erişildiğinde ise işletmelerin başka bir salgına hazırlıklı olması, işletme uygulamalarının salgına uygun olarak hazırlanması ve esnek bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu sayede işletmeler proaktif bir bakış açısına sahip olabilecek, personel ve işletme uygulamalarında kayıplar minimum seviyeye çekilebilecektir.
Covid-19 Pandemisi Bağlamında Sağlık Hizmeti Sunan Örgütlerde Kriz Yönetimi Yaklaşımları: Kıyaslamalar ve Bir Model Önerisi	Dünya Sağlık Örgütü bünyesinde sağlık hizmeti sunan örgütlerin kriz yönetiminde benimsedikleri kriz yönetimi anlayışı incelenerek bir eylem planının oluşturulması amaçlanmaktadır.	Küresel salgın politikalarını şekillendirme iddiasında olan uluslararası bir örgüt olarak değerlendirilen Dünya Sağlık Örgütü'nün Covid-19 krizini, iletişimin yeterli olmaması, koordinasyon mekanizmalarında uluslararası bağlamda yetersizlikler gibi sebeplerle doğru yönetemediği ve krizin boyutlarının bu doğrultuda daha da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.	Önceki dönemlerdeki bulaşıcı hastalıklar ve pandemilerde uygulanan reaktif yaklaşımlar yerine proaktif yaklaşımların benimsenmesi gerekmektedir.
Dünyada ve Türkiye'de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme	Çalışmada, salgın ile mücadele yöntemlerini risk ve kriz yönetimi konularından ele almak amaçlanmaktadır. Var olan mücadele politikaları irdelenerek daha etkili bir mücadele gerçekleştirmek için politika önerilerine yer verilmiştir.	Gündelik yaşamın her alanını etkisi olan salgında yeni yönetim uygulamalarının benimsenmesi, salgının etkileri en aza indirmek noktasında önemlidir. Tüm dünyayı ekonomi, sağlık, sosyal yaşam, uluslararası ilişkiler ve siyaset gibi birçok farklı yönden etkisi altına alan Covid-19 pandemisi bütüncül, çok boyutlu bir mücadele stratejisi gerektiren bir salgın türü olarak ortaya çıkmaktadır. Etkileri halen daha süren Covid-19 için kriz, risk, göç ve bilgi yönetimi çalışmalarının bütüncül bir şekilde ele alındığı bir mücadele yöntemi geliştirilmeli, kentleşme politikaları ve çevresel politikalar bu yönetime entegre edilmelidir.	Salgınları engellemek amacıyla antimikrobik madde geliştirme ve aşı çalışmaları, küresel iklim değişiklikleri ile ortaya çıkabilecek enfeksiyon hastalıklarının önlenmesi, biyolojik savaş olasılığını izleme ve tespiti yönünde çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Salgın anında uygulamadaki politikaların uzman kişiler tarafından belirlenmesi ve yürütülmesi gerekmektedir. Salgın hastalığın tanısından hemen sonra belirlenen politikalar hem küresel hem de ulusal düzeyde uygulanmalıdır. Literatür incelenildiğinde, salgın kavramının kafa karışıklığına neden olduğu ve bu olguyla alakalı politika önerilerinde bulunmanın yerinde olacağı tespit edilmiştir.
Covid-19 Sürecinde Kriz Yönetimi: Türkiye'de Turizm İşletmelerine Yönelik Düzenlemeler	Çalışmada, kriz yönetimini kavramsal açıdan ele almak ve Covid-19 döneminde Türkiye'deki turizm işletmeleri kapsamındaki düzenlemeleri araştırmak amaçlanmaktadır.	Krizlere hazırlıklı olunması ve kriz yönetimi sürecinin bilinmesi hem özel işletmeler hem de kamu işletmeleri için tercih meselesi değil bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir. Krizle mücadele etmeye hazır olunması, krizin farkında olunması, işletme için en uygun kriz yönetimi yaklaşımının belirlenmesi, kriz sürecinin etkili şekilde yönetilmesi, olumsuz durumları azaltarak olumlu çıkarımların gerçekleştirilmesi, krizlerin önlenmesi günümüz yönetim anlayışında benimsenmesi gereken uygulamalardır.	Covid-19 pandemi süreci bir kriz olarak değerlendirilmiş ve bu çalışmaya konu edilmiştir. Bu kriz sürecinin turizm işletmelerindeki etkileri işletme sahipleri, farklı örgütsel kademelerdeki yöneticiler ve çalışanlar, paydaşlar açısından nicel ve nitel yöntemler ile araştırılabilir.
*Covid - 19 Yönetiminde Dijital Sağlık Müdahalelerinin Küresel Deneyimi	Dijital sağlık, "sağlık hizmetlerini iyileştirmek için dijital teknolojileri benimsemenin her yönüyle ilişkili olan bilgi ve uygulama alanı" olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, Covid - 19 ile mücadeleyi etkileyen küresel dijital sağlık müdahalelerinden bazılarını vurgulamak amaçlanmaktadır.	Dijital sağlıkta hastalar test sonuçlarına daha hızlı erişir ve bilgileri aile üyeleriyle paylaşabilirler. Çoğu zaman, talimatlar ve bilgiler basittir ve belgelenmesi kolaydır. Ayrıca klinisyenlerin notlarına geri bildirimde bulunur ve hasta tıbbi hatalar için bilgileri gözden geçirebilir. Dolayısıyla, sağlığın korunması için bir araç olabilir. İlgili hizmetler için faturaları ödemenin de kolay olduğu sonucuna varılmıştır.	Dijital sağlığın, dünya çapında sağlık ve sağlık hizmeti sunumunu sürdürmek için önemli bir araç olduğu ve Covid - 19 salgınında dijital sağlığın hızlandırılması gerekmektedir. Hastalıklarla mücadele etmek ve sağlığı iyileştirmek için dijital sağlık unsurlarıyla güçlendirme önerilmektedir.

*Covid-19 için daha sağlıklı sağlık yönetimi modelleri	Covid-19 ve diğer hastalıklar ile sağlıklı kişiler de dahil olmak üzere toplumun daha etkili sağlıklı yönetim modelinin bütünleşik çerçevesi altında Covid-19 Bakım Yönetim Modeli önermeyi amaçlamaktadır.	Bu makale, önerilen yapılandırılmış yönetim çerçevesinde pandemi benzeri duruma mücadele etmek için önceden ele alınması gereken prognoz ve önleyici zorluklara genel bir bakış sunar. Önleyici model yapmak için, bir salgın bölgesinde davranışsal müdahalelerle ilişkili birkaç yerel klinik özelliğin ve bulaşma olasılığının belirlenmesi yönetimde tartışılmalıdır. İleri teknoloji yoluyla bir halk sağlığı modelinde etkili müdahaleler, sağlık ve sosyo-ekonomik durum için derin olumlu sonuçlar doğurabilir.	Daha sağlıklı sonuçların fütüristik sürdürülebilir modeli, büyük ölçüde yeni biyobelirteçlere, akıllı terapötiklere ve kaliteli bakım stratejilerine dayanır ve bunlar da yine teknolojiyle etkin yapılandırılmış sağlık yönetiminin güçlü politikası aracılığıyla sağlık sisteminin hızlı dönüşümüne bağlıdır.
*Covid-19'un Zorluğunu Ele Almak: Bir Sağlık Merkezinin Pandemiye Liderlik Tepkisi	Bu makalenin amacı, pandeminin ilk 6 ayında (Şubat-Temmuz 2020) Florida'daki Mayo Clinic'teki liderlik eylemlerini ve kararlarını paylaşmaktır.	Etkili bir müdahaleye katkıda bulunan 4 stratejiye dikkat çekilmiştir: (1) afete hazırlık konusunda deneyimden yararlanmak ve bölgesel ve ulusal ağları harekete geçirmek; (2) pandeminin pratik ve finansal etkilerinin yanı sıra tedarik zinciri sorunlarını öngörmek ve ele almak için dalgalanma modellerini kullanmak; (3) çeşitli popülasyonlar için çeşitli alanlarda yeni güvenlik ve prosedür protokolleri oluşturmak için yaratıcı bir şekilde uyum sağlamak; ve (4) zamanında bilgiyi etkili bir şekilde iletmek ve gerçeğin ortak kaynağı olmak.	

*İngilizce makalelerin başlıkları Türkçeye çevrilmiştir.

İncelenen 81 makalede, çalışmanın amacı ile çalışmanın sonucunun örtüşme oranının %100 olduğu görülmektedir. Makalelerde ileri sürülen öneriler incelendiğinde, çalışma sonuçlarıyla uyumlu olduğu belirtilebilir. Örneklem klinik araştırmaları da içerdiğinden öneriler daha çok uygulamaya ve araştırmaya yönelik şekilde kategorilendirilebilir (uygulamaya yönelik %71,6, araştırmaya yönelik %20,98). İncelenen makalelerin %7,41'inde herhangi bir öneri getirilmediği görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çin'de 31 Aralık 2019 tarihinde ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alan SARS-Coronavirus-2 etkenine bağlı COVID-19'un Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edildiği dönem ile aynı anda, Türkiye'de 11 Mart 2020'de ilk vaka kamuoyuna duyurulmuştur. Ülkemizde ve Dünyada salgınla mücadelede etkinlik adına akademik camiada birçok çalışma yürütülmüştür. Bu sayede yürütülen mücadeleye birçok açıdan ciddi anlamda katkıda bulunulmuştur. Zayim Gedik, Yalçınkaya ve Yalçınkaya'nın (2020) çalışmasında, pandemi dönemindeki yayınlar bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda, ABD'nin pandemi sürecinde en fazla yayın sayısı ile en çok katkıyı sağladığı, bilimsel bilginin daha hızlı yayılmasını sağlamak amacıyla en çok makale türünde yayın üretildiği belirtilmiştir. Yıldırım ve Ertem'in (2020) çalışmasında, Covid-19 dönemiyle alakalı uluslararası ve ulusal yayınların sistematik şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır. 1 Aralık 2019-24 Mayıs 2020 tarihleri arasında belirlenen anahtar sözcükler ile İngilizce literatür taranmıştır. Tarama raporları, ilk olarak çalışmaların genel özellikleri, ikinci olarak da randomize kontrollü çalışmaların içerikleri şeklinde sunulmuştur. Sistematik derlemeye dahil edilen 101 hemşirelik yayınının konu içerikleri incelenmiştir. 8 tane randomize kontrollü çalışmada cohort study kalite incelemesinde düşük risk kategorisinde yer almaktadır. Seyhan ve Öztürk'ün (2021) çalışmasında, Covid-19 başlıklı çalışmalar görsel haritalama teknikleri yardımıyla bibliyometrik analiz ile

incelenmiştir. 2019, 2020 yıllarında Covid-19 başlıklı 52305 yayına ulaşılmıştır. Analiz sonucunda, Covid-19 ile ilgili en fazla yayın yapan ülkeler sırası ile Amerika, Çin ve 13. Sırada Türkiye olarak belirlenmiştir. Yayınların %95,2'si İngilizcedir. En çok yayın İç Hastalıkları alanında yapılmıştır. En çok yayın yapan yazar WangY.'dir. Arslan Çilhoroz, Çilhoroz ve Bozdemir'in (2021) çalışmasında, Covid-19 ile ilgili çalışmaların bilim haritalama tekniğiyle sistematik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Web of Science, Scopus ve Pubmed veri tabanlarından 10746 yayına ulaşılmıştır. Analiz bulgularına göre, en fazla katkı veren ülkenin Çin, derginin ise "The Lancet" olduğu belirtilmiştir.

Hastalığın ilk olarak ortaya çıktığı süreçten dünyadaki yayılım sürecine ve yine aynı şekilde Türkiye'de bugüne kadar geçen sürede yaşananların bilimsel araştırma bağlamında ortaya konulduğu ve değerlendirildiği bu çalışmada, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

- İncelenen makalelerin yayınlandığı dergilerin hangi ülkeye ait olduğu incelendiğinde, %49,38 oran ile en çok derginin Türkiye'de, ardından sırasıyla; %9,88 İngiltere, %9,88 Amerika, %7,41 Çin, %2,47 Hindistan, %2,47 Suudi Arabistan, %2,47 Tayvan, %1,23 Güney Kore, %1,23 Brezilya, %1,23 Endonezya, %1,23 Pakistan, %1,23 Çekya, %1,23 İsveç, %1,23 Japonya, %1,23 İspanya, %1,23 Bangladeş, %1,23 Danimarka, %1,23 Avustralya, %1,23 İsrail, %1,23 Hollanda'da olduğu görülmektedir.
- Makalelerin %85,19'unun çok yazarlı oluşu belirlenmiştir. İncelenen makalelerde yüzdesel orana en fazla sahip yazar sayısı iki yazarlı çalışmalardır (%25,93).
- Çalışma kapsamında incelenen makalelerin %62,96'sının derleme makale, %37,04'ünün ise araştırma makalesi olduğu görülmektedir. Araştırma makalelerin %30'unda nitel araştırma, %13,3'ünde nicel araştırma, %50'sinde karma araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Molina-Azorin ve Lopez-Gamero (2014), nitel ve nicel yöntemlerin aynı çalışmada bir arada yer alması ile oluşan karma yöntemin farklı alanlarda kullanılan popüler bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Johnson ve Onwuegbuzie (2014)'e göre karma araştırma yöntemi, araştırmacıların seçimlerini kısıtlamaz; kapsayıcı, çoğulcu ve tamamlayıcıdır.
- COVID-19 yönetim süreçleri konularının pek çok farklı çalışma alanında ele alındığı görülmektedir. Gelişmişlik düzeyi, bölgeler ve ülkeler arasında karşılaştırmalar, farklı hastalık kategorilerindeki bireyler, hastaneler ve birimleri, çeşitli kurum ve kuruluşlar, sektörler ve işletmeler, yazıların çalışma alanı olarak tercih edildiği söylenebilir.
- Yönetim süreçleri ile ilgili makalelerde, en çok %28,41 ile COVID-19 pandemi sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiği tartışılmıştır. Bununla birlikte, kriz yönetimi, hasta yönetimi, tedavi ve bakım yönetimi, atık yönetimi, insan kaynakları yönetimi, risk yönetimi, sağlık yönetimi modelleri konularının da ele alındığı görülmektedir.

Araştırma soruları ve yanıtları genel olarak değerlendirildiğinde incelenen 81 makalede, çalışmanın amacı ile çalışmanın sonucunun örtüşme oranının %100 olduğu görülmektedir. Makalelerde ileri sürülen öneriler incelendiğinde, çalışma sonuçlarıyla uyumlu olduğu belirtilebilir. Örneklem klinik araştırmaları da içerdiğinden öneriler daha çok uygulamaya ve araştırmaya yönelik şekilde kategorilendirilebilir (uygulamaya yönelik %71,6, araştırmaya yönelik %20,98). İncelenen makalelerin %7,41'inde herhangi bir öneri getirilmediği görülmektedir. COVID-19 yönetim süreçlerini ele alan mevcut yazındaki araştırma eğilimleri değerlendirildiğinde birçok yönetim yaklaşımının sağlık yöneticileri tarafından süreci daha etkili yönetebilmek ve olumsuz etkileri azaltabilmek amacıyla kullanıldığı çıkarımı yapılabilir. Literatürdeki sistematik derleme, bibliyometrik analiz yöntemlerinin ele alındığı çalışmaların Covid-19 döneminde çalışılan konuları sınırlamadan araştırmaya dahil ettiği görülmektedir. Bibliyometrik çalışmaların mevcut yazında boylamsal bir değerlendirme sunduğu düşünüldüğünde çalışmanın 22 aylık bir zaman süreci bağlamında incelenmesi belirli sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Gelecekteki araştırmalarda Covid-19 pandemi sürecindeki çalışmalara konu sınırlaması getirilmesi daha ayrıntılı bir incelemeye olanak tanıyacaktır. Sistematik inceleme, bibliyometrik analiz yöntemlerinin yanı sıra meta analiz, haritalama tekniği, kelime bulutları kullanılabilir. Çalışmada ele alınan kriterlere ek olarak, yazar adları, dergiler, atıf sayıları, ortak yazar analizi, ülkeler bazında atıf analizi, yazarlar bazında atıf analizi gelecek çalışmalarda ele alınabilir. COVID-19 pandemisinin sağlık yönetimi açısından etkilerinin pandemi süreci sonunda daha kapsamlı bir şekilde yeniden değerlendirilmesi, pandeminin tahmin edilemeyen seyri içerisinde yazında yeni kavramların keşfedilebilmesine de imkan sağlayabilecektir. Bu çalışmanın COVID-19 pandemi döneminde yönetim süreçleri üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara fayda sağlayacağı, elde edilen sonuçların fikir vermesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, B. (1990). *Sağlık hizmetlerinde yönetim*. Ankara: Yeni Asya Yayınları.
- Akbulut, Y. (2012). Hastane yönetimi, yöneticisi ve Türkiye'deki uygulama. Tatar M (Ed.), *Sağlık Kurumları Yönetimi-I* içinde (166-191) Eskişehir: T.C Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Aksakoğlu, G. (2008). Sağlıkta sosyalleştirmenin öyküsü. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(8), 7-62.
- Arslan Çilhoroz, İ., Çilhoroz, Y. ve Bozdemir, E. (2021). Analysis of studies on Covid-19 pandemic with science mapping technique, *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(3), 670-681.
- Çamcı, M. (2007). *Sağlık yönetimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Eryılmaz, B. (2002). *Kamu yönetimi*. İstanbul: Erkam Matbaası.
- European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC). (2020). *Novel coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic: increased transmission in the EU/EEA and the UK – sixth update*. Stockholm, Sweden: ECDC.
- İşlek, E., Özatkan, Y., Bilir, M. K., Arı, H. O., Çelik, H., ve Yıldırım, H. H. (2020). *COVID-19 pandemi yönetiminde Türkiye örneği: Sağlık Politikası Uygulamaları ve Stratejileri*. Ankara: TÜSPE Yayınları.
- Javaid, M., Haleem, A., Vaishya, R., Bahl, S., Suman, R., ve Vaish, A. (2020). Industry 4.0 technologies and their applications in fighting COVID-19 pandemic. *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 14(4), 419-422.
- Johnson, R.B. and Onwuegbuzie, A.J. (2014). Mixed methods research: a research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33(7), 14–26.
- Kavak, D. G. (2018). Türkiye sağlık hizmetleri kalite ve akreditasyon enstitüsü (Tüska), sağlıkta akreditasyon standartları. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, 1(1), 14-20.
- Kelly, H. (2011). The classical definition of a pandemic is not elusive. *Bulletin of the World Health Organization*, 89(7), 540-541. <https://doi.org/10.2471/BLT.11.088815>
- Knapp, A. (2020). The secret history of the first coronavirus. *Forbes*. Retrieved 7(7).
- Lam, T. T. Y., Jia, N., Zhang, Y. W., Shum, M. H. H., Jiang, J. F., Zhu, H. C., and Cao, W. C. (2020). Identifying SARS-CoV-2-related coronaviruses in Malayan pangolins. *Nature*, 583(7815), 282-285.
- Molina-Azorin, J.F., Lopez-Gamero, M.D. (2016). Mixed methods studies in environmental management research: prevalence, purposes and designs. *Business Strategy and the Environment*, 25, 134-148.
- Öztutgan, Z. (2016). Türkiye’de gitar alanında yapılan lisansüstü tezlerin analizi ve değerlendirilmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIII(1), 684-708.
- Pueyo T. (2020). Coronavirus: Learning how to dance. *Medium*. Erişim adresi: <https://tomaspueyo.medium.com/coronavirus-learning-how-to-dance-b8420170203e>, (07.05.2021).
- Sağlık Bakanlığı. (2018). *Bulaşıcı hastalıklar ile mücadele rehberi*. 2018/22 genelgesi. Erişim adresi: <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/Eklenti/27034/0/bulasici-hastalıklar39189df2-1e9b-4866-8c87-919b02695fd5pdf.pdf>.

- Samal, J. And Scholar, P. M. (2014). A historical exploration of pandemics of some selected diseases in the world. *International Journal of Health Sciences and Research*, 4(2), 165-169.
- Seyhan, F. ve Öztürk, Z. (2021). Covid-19 konusunda yapılan bilimsel çalışmaların görsel haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi. *Turkish Studies Social Sciences*, 16(5), 1799-1817.
- Sözen, C. (2003). *Sağlık yönetimi*. Ankara: Palme Yayıncılık. Türkiye ISBN, 975-8624.
- Şahin İ., Sargutan E. ve Tarcan M. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de sağlık yönetimi eğitimi, 1. Ulusal Sağlık İdaresi Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (2-15). Ankara.
- Üsdiken, B. ve Pasadeos, Y. (1993). Türkiye’de örgütler ve yönetim yazını, *Amme İdaresi Dergisi*, 26(2), 73-93.
- Vaccaro, A. R., Getz, C. L., Cohen, B. E., Cole, B. J., and Donnally III, C. J. (2020). Practice management during the COVID-19 pandemic. *The Journal of the American Academy of Orthopaedic Surgeons*.
- Yıldırım, J. G. ve Ertem, M. (2020). Covid-19 ile ilgili yürütülen çalışmaların tanımlayıcı özellikleri ve randomize kontrollü çalışmaların içerikleri: sistematik derleme. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 75-81.
- Yücesan, B. ve Özkan, Ö. (2020). COVID-19 pandemi sürecinin sağlık yönetimi açısından değerlendirilmesi. *Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3, 134-139.
- Zayim Gedik, K., Yalçinkaya, Ö. Ve Yalçinkaya, B. (2020). COVID-19 pandemisinde sistematik inceleme ve bibliyometrik yöntemleri ile kanıta dayalı araştırma süreçlerini yönetme, *Bezmialem Science*, <https://doi.org/10.14235/bas.galenos.2020.4985>.
- Zupic, I. and Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 479-472.